

Na kavici s klasičnim jezicima

Pitanje korisnosti i važnosti podučavanja latinskog jezika čini se da uvijek biva aktualno. Pa su tako i razmišljanja profesora Šešelja svezremina jer: „Svatko se od nas tko se bavi klasičnim jezicima (u svakom vidu toga bavljenja) susretao često i u raznim prilikama – od neobaveznog ćaskanja u prijateljskom krugu do razgovora s učenicima – s lavinom pitanja: ‘Čemu još danas klasični jezici?’ ‘Zašto opterećivati djecu nečime od čega nema danas više nikakve koristi?’ ‘Kome sve još to treba?’”¹ Od učitelja se često očekuje da učenicima pokažu gdje se odjeci klasičnih jezika mogu pronaći u njihovoj neposrednoj blizini i opravdaju im zašto se oni, za razliku od svih ostalih predmeta, uopće uče kad su ionako „mrtvi jezici”. Međutim, tim se pitanjima otvaraju i neke šire, zahtjevnije teme koje će autorica teksta zasad prepustiti iskusnijima od sebe, a sama će se okrenuti manje zahtjevnim promišljanjima o latinskom jeziku. Drugim riječima, pomoću primjera, anegdota, otkrivanja antičkih korijena nastojat će se pokazati svakodnevna, često i nesvjesna, uporaba klasičnih jezika i sve ono što baštinimo od antičke kulture.

Jedan od takvih primjera su, dakako, latinizmi i grecizmi u hrvatskome jeziku. Njima učitelji nastoje približiti učenicima nepoznat latinski ili grčki jezik, i to najčešće koristeći se terminima koje vežemo za određeni aspekt društva: medicinu, pravo, sociologiju... Međutim, vrlo vjerojatno mnogi nisu uočili da su tri riječi iz prethodne rečenice zapravo ni manje ni više nego latinizmi (medicina, aspekt, termin), a jedna kovanica latinskog i grčkog (sociologija). Stoga će se u tekstovima unutar ove rubrike izdvajati baš uobičajeni latinizmi i grecizmi koji se često „potkradu” u najobičnijem razgovoru o svakodnevnim temama, a na koje čovjek, jer ih je već toliko prisvojio da su mu postali prirodni, uopće ne obraća posebnu pozornost.

Uz manje poznate činjenice i zanimljivosti vezane uz antiku, katkad će se u ovoj rubrici moći pronaći i već vrlo poznate i popularne teme iz antičke kulture, ali prikazane na nešto drugačiji, kreativniji i široj publici pristupačniji način. A ponekad će se u njoj skriviti i potencijalni materijali kojima se profesori mogu koristiti za podučavanje, a učenici za vježbanje i učenje klasičnih jezika. Dakle, cilj je ove rubrike, koju vode mladi klasični filolozi, približiti klasične jezike i antiku široj publici i otkriti, na jedan malo drugačiji i, nadamo se, kreativniji način, čari antičke kulture i klasičnih jezika.

¹ Šešelj, Zlatko. 1987. Cilj učenja, korist učenja i potreba za učenjem klasičnih jezika. *Latina et Graeca* 30: 13-16 <https://hrcak.srce.hr/file/326268> (zadnji pristup 25. 3. 2024.), str. 13.

Note i versi

Gibonni je održao svoj tko zna već koji koncert, a dvije su se prijateljice imena *Antonija* i *Vita* dan nakon njega našle na zajedničkoj kavi i, kako to već obično biva, započele su *komunikaciju* o životnim problemima, no nisu ni slutile da će im se na jednoj od mnogih prijateljskih kava pridružiti latinski i grčki jezik. A njihov razgovor tekao je ovako:

Antonija: Ma joj, ona ti se baš muči s tim latinskim, *konjugacijama* i *deklinacijama*. A sve si mislim, osim onih *sentencija*, sve će zaboraviti, osim eto, ako možda ne upiše *medicinu* ili nešto gdje se taj latinski usput spominje...

Vita: Da, slažem se, to uopće više nije *popularno*. Zamisli još i grčki... Kad se samo sjetim, *nominativ*, *genitiv*, *dativ*, *akuzativ*, *vokativ* ili onih vremena *prezent*, *perfekt*, *imperfekt*, *futur*. Mada, sve to i u hrvatskom koristimo, ali eto...

Antonija: Ma da, nikako da sve to nekako *strukturira*, no naći ćemo neke *instrukcije*. Znam jednu *kolegicu*, njoj to baš ide od ruke, ipak je *lingvistica*. Nego, kako je sinoć bilo na *koncertu*?

Vita: Ajme, *perfektno*, baš sam uživala. Gibonni je odličan *kantautor*. Ta njegova *muzika* je baš divna, *elegantna*. Imam baš *video*, pošaljem ti, da ne gledamo sad, pa u miru slušaj. A nisam ti puno ni snimala jer nemam baš puno *memorije* na *mobitelu*. Znaš mene, *konstantno* nešto *fotografiram*.

Antonija: Da, *apsolutno* se slažem s tobom, baš mi je žao što nisam mogla doći, ali eto kad nisam nikako dobila *termin* za ono, znaš već, osim tad. Što je sve pjevao? Koliko je trajao *koncert*?

Vita: Ma, kad je počeo svoj *Libar* i došao do onog „dajem ti *verse* i *note*”, baš su mi sve *emocije* proradile. Ta mi je uz *Mirakul* najdraža. Pjevao je i pjesme s onog albuma *Unca fibre*, ma *fenomenalno* iskustvo.

Antonija: Jao, koliko dugo je trajalo?

Vita: *Minimalno* dvije *ure*, i to bez *pauze*. Još uz sve one *efekte*, stvarno *genijalno*.

Antonija: Ajme *super*, baš mi je drago da si uživala, jedva čekam pogledati *video*.

Vita: Baš mi je žao što na kraju nisi mogla doći, ali Bože moj, *prioriteti*. Točno ovako s godinama shvatiš da je baš *kontinuirana* borba s odlukama, poslovima i *prioritetima*. Srećom još uvijek stignemo izbalansirati *privatni*, poslovni i *socijalni* dio života.

Antonija: Jest, istina, malo truda i stigne se sve.

Vita: Tako je! That's the *spirit*, sis!

(...)

Prije nego krenemo otkrivati latinizme i nekoliko grecizama koji su se potkrali našim likovima, zgodno je spomenuti da i imena dviju prijateljica iz dijaloga svoje temelje imaju u antici. *Antonija* je, naime, ženska inačica imena ili, ako promatramo

iz suvremene perspektive, prezimena² Antonije, a najglasovitiji od njih bio je Marko Antonije, član drugog trijumvirata. *Vita* pak, da nije ime lika koji voli slušati Gibonnija, u prijevodu bi s latinskoga značila život (lat. *vita*, -ae, f.). Dakle, već u samim imenima koja nas okružuju pronalazimo antičke likove, značenja, korijene, no s obzirom na to da su postala toliko uobičajena, više na njih ne obraćamo pozornost.

Nadalje, ako bismo krenuli analizirati razgovor između dvije prijateljice, očito je da se latinizmi mogu pronaći već od samog početka razgovora kad Antonija i Vita raspravljaju o potrazi za *instrukcijama* (lat. *instruo*, 3., -xi, -ctum – „izgraditi, podučiti”) jer osobu o kojoj pričaju muče *konjugacije* (lat. *coniugatio*, onis, f. – „vezanje” od *coniugo*, 1. – „spojiti, združiti”), *deklinacije* (lat. *declinatio*, -onis, f. – „savijanje” od *declino*, 1., pa čak i od grč. κλίνω – „saviti”), vremena i padeži. Zadržavši se još kratko na jeziku, možemo dodati i da se gramatike svih jezika koriste terminologijom temeljenoj na klasičnim jezicima, počevši od samog naziva *gramatika* (lat. *grammatica*, -ae, f. od grč. γραμματική, -ῆς, ῆ), preko objašnjenja pojma terminologije (lat. *terminus*, -i, m. – „granica” i grč. λόγος -ou, ó – „riječ”) pa do samih gramatičkih pojmova. Naime, prezent (lat. *praesens*, -entis) kao particip glagola *praesum*, -esse, -fui, označava onoga tko je tu, tko je prisutan u ovome trenutku, u sadašnjosti. A ako se sjetimo samo glagola „biti” i njegovoga participa futura koji, čuda li, glasi upravo tako – *futurus*, -a, -um, i u prijevodu znači „budući”, onda biva sasvim jasno zašto futurom nazivamo buduće vrijeme. Perfekt (lat. *perfectus*, -a, -um) i imperfekt (lat. *imperfectus*, -a, -um) nisu ništa drugo doli dvije suprotne strane participa perfekta glagola *perficio*, 3, *perfeci*, *perfectum* u značenju „dovršiti, svršiti, završiti”, pa čak i „usavršiti” što objašnjava naš pridjev *perfektan*, „savršen”. Dodajući mu prefiks *in-*, koji katkad u niječnom značenju dodajemo na imenske vrste riječi, dobijemo *imperfekt*, prošlo nesvršeno vrijeme. Kad se radi o padežima, njihova upotreba u rečenici biva mnogo jasnija ako se pritom poznaju njihovi korijeni. Tako *nominativ* kao subjekt rečenice dolazi od lat. *nomen*, -inis, n. i znači „ime”, *genitiv* koji ima, između ostalog, i posvojnu funkciju, posebice

² Rimska su se imena najčešće sastojala od tri dijela, tzv. *tria nomina*: *praenomen*, *nomen gentile* i *cognomen*. *Praenomen* je bilo prvo ime, a ako bismo o njemu promišljali danas, mogli bismo reći da je to ono što nazivamo osobnim imenom. Neki od primjera rimskih *praenomen* su Gaj, Marko, Flavije, Kvint. *Nomen gentile* označavalo je ime roda (od *gens*, -ntis, f. – rod, koljeno) i bilo je zajedničko svim pripadnicima nekog roda ili dinastije. Tako bismo na primjer rekli da su Kolosej izgradili Flavijevci, želeći naglasiti da su u njegovoj izgradnji sudjelovali Vespazijan, Tit i Domicijan koji pripadaju flavijevskoj dinastiji. Danas bismo *nomina gentilia* smatrali prezimenom jer je prezime zajedničko pripadnicima iste obitelji, odnosno roda. Julije, Klaudije, Kornelije, Pompej, Antonije samo su neki od primjera za *nomen gentile*. *Praenomen* i *nomen gentile* bili su, naime, uobičajeni i nasljeđivali su se s koljena na koljeno što je dovelo do toga da se istovremeno više osoba zove jednako; stoga smo često nailazili na karakterističan *cognomen*. On je Rimljanima bio prezime, iako više slični današnjem nadimku kojim bismo razlikovali određene pojedince i koji bi se njima pridavao na osnovi nekih tjelesnih ili duševnih karakteristika. Mnogi od njih imaju zanimljiva, katkad i šaljiva, značenja (npr. Ciceron znači slanutak, Brut glup, Katon mudri, Koklo jednooki...).

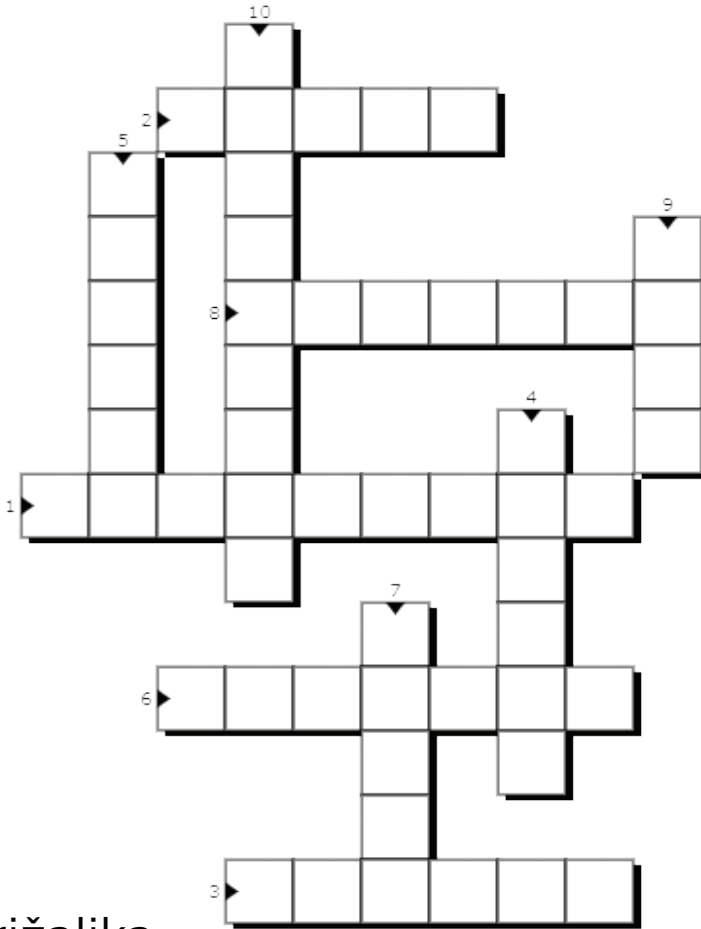
u latinskom, naziv nosi od lat. *gigno*, 3. *genui*, *genitum*, ali i od grč. γίγνομαι u istom značenju – „roditi”. *Dativ* kao neizravni objekt najviše dolazi do izražaja u rečenicama s glagolom od kojeg njegov naziv i dolazi, a to je lat. *do*, 1., *dedi*, *datum* – „dati” (komu). *Akuzativ* pak na prvu ima neobičan korijen, glagol koji znači „optužiti, okriviti nekoga” (lat. *accuso*, 1., od *ad*, *praep. cum acc.* – „do, k, prema...” i *causa*, *ae, f.* – „uzrok, razlog”), ali, ako se malo zamislimo, u rečenicama akuzativ često biva izravni objekt, pa tako možemo reći da je krivac, uzrok za radnju subjekta upravo objekt, onaj koji radnju i trpi. *Vokativ* pak vjerno u svojim uzvicima „Oj!” i „Ej!” nosi značenje dozivanja i vikanja (lat. *voco*, 1. – „vikati”), a premda ih latinski nema, *instrumental* (lat. *instrumentum*, -i, n. – „sredstvo”) i *lokativ* (lat. *locus*, -i, m. – „mjesto”) svoje nazive također duguju latinskomu.

Međutim, ako se vratimo glavnoj temi kave naših prijateljica, na *koncert* (tal. *concerto*; lat. *concerto*, 1. – „preparirati se”), mogli bismo istaknuti mnoge pojmove vezane za *glazbu* ili *muziku* (lat. *musica*, -ae, i *musice*, -es, f., odnosno grč. μουσική, /sc. τέχνη/, ἡ), koji svoje podrijetlo duguju klasičnim jezicima, ali to se može ostaviti za neki drugi glazbeni razgovor. Zasad ćemo samo spomenuti Gibonnijev odabir dalmatinskih riječi i *emocije* (od lat. *emoveo*, 2., -*movi*, -*motum* – „uzdrmati”) ili „osjećaje”, „ono potaknuto” u duši, koje je izazvala ura (lat. *hora*, -ae, f.) ili sat njegove, Vitinim riječima, *elegantne* (lat. *elegans*, -*antis* – „ugodan, lijep”) glazbe. Naime, ne čudi mnoštvo zanimljivih riječi u pjesmama splitskog *kantautora* (lat. *canto*, 1. – „pjevati” i *auctor*, -*oris*, m. – „autor”) jer je Dalmacija kroz cijelu povijest bila znatno više pod talijanskim utjecajem od ostatka Hrvatske, a upravo to objašnjava Gibonnijeve *Libar* (lat. *liber*, -*bri*, m. – „knjiga”), *verse* (lat. *versus*, -*us*, m. – „stih”) i *note* (lat. *nota*, -ae, f. – „znak, slovo”). *Mirakul* (lat. *miraculum*, -i, n. – „čudo” od *miror*, 1. – „diviti se, čuditi se”) kao naziv pjesme nosi mnogo dubokih i zanimljivih poruka, ali pozornost najviše plijeni naziv njegova albuma – *Unca fibre*. *Unca* (lat. *uncia*, -ae, f.) bila je, naime, mjera u starom Rimu i označavala je jednu dvanaestinu asa, a s obzirom na to da je riječ o jednoj dvanaestini nečega, onda *unca* ima i preneseno značenje, „mrvičak, mrvica, trunčica”. *Fibra* pak u prijevodu s latinskog znači tanku nit ili vlakno (lat. *fibra*, -ae, f.). Osim muzike, koja svoj etimološki korijen pronalazi u grčkom jeziku, temelje ili osnove pronalaze i riječi fenomenalno (grč. φαινόμενον – „ono što se pojavljuje, pojava”) od glagola φαίνομαι – „pojavljivati se”) i *fotografirati* (grč. φῶς, φωτός, τό – „svjetlo” i γράφω – „crtati”).

Ove etimologije našim bi likovima, uvjereni smo, objasnila i kolegica (lat. *collega*, -ae, m./f. – „drug u službi”) naših glavnih likova ili, ako želimo naglasiti glasovnu promjenu koja se dogodila pri spajanju prijedloga *cum* s glagolom *lego*, 1., „konlegica”, otkrivajući nam da se radi o osobama koje su zajedno odabrane za nešto, posebice jer je ta *kon-legica lingvistica* ona koja se bavi proučavanjem jezika (lat. *lingua*, -ae, f.). Ona bi im osim *strukture* (*structura*, -ae, f. – „zidanje, gradnja”) od

lat. *struo*, 3., -*xi*, -*ctum* – „graditi”), znala objasniti odakle u hrvatskome jeziku *konstantno* (lat. *constans*, -*antis*, – „stalno“ od *consto*, 1., -*stiti*, -*statum* – „čvrsto stajati”) i *kontinuirano* (lat. *continuus*, 3 – „neprekidno”), premda on u duhu tih riječi *stalno* i *neprekidno*, bez *pauze* odnosno stanke, dodaje nove riječi kako bi izbjegao posuđenice, uključujući i njih same. Možda bi naša lingvistica objasnila i zašto je dodavanje novih (lat. *novus*, 3) riječi hrvatskomu *prioritet* (od lat. *prior*, -*ius* – „onaj koji je po vremenu ili po redu prije”), ono što bismo odabrali *prije* nečega, a usto bi vjerojatno i dodala kako takvo mnoštvo riječi ispunjava našu *memoriju* (lat. *memoria*, -*ae*, *f.* – „sjećanje, prisjećanje, pamćenje”) jer se svake godine u hrvatskome pojavi *minimalno* (lat. *minimus*, -*a*, -*um* – „najmanji”), odnosno *najmanje* jedna nova riječ. Pored svega toga bila bi svjesna, kao i svi ljubitelji jezika, da sve veća i *popularnija* (lat. *popularis*, -*e* – „narodni” od *populus*, -*i*, *m.* – „narod”) uporaba engleskoga u *kommunikaciji* (lat. *communicatio*, -*onis*, *f.* – „priopćivanje, razgovor“ od *communico*, 1. – „podijeliti s nekim nešto”) mladih potiskuje i nove hrvatske riječi i posuđenice poput latinizama i grecizama. Premda se i u engleskom, ironično, skriva mnoštvo latinskih i grčkih korijena. That’s the *spirit* (lat. *spiritus*, -*us*, *m.* – „duh”) ili da kažem, to je u duhu svakoga jezika, jer je jezik onaj *socijalni* (lat. *socialis*, -*is* – „društveni”, od lat. *socius*, -*ii*, *m.* – „drug”) dio svakog čovjeka koji nikako ne može biti lišen promjena i utjecaja drugih jezika.

Matea Tunjić

Križaljka

1. Koja se latinska riječ krije u riječi: *popularan*?
2. Koja se latinska riječ krije u riječi: *nominativ*?
3. Koja se latinska riječ krije u riječi: *versi*?
4. Koja se latinska riječ krije u riječi: *lingvist*?
5. Koja se latinska riječ krije u riječi: *emocija*?
6. Koja se latinska riječ krije u riječi: *minimalan*?
7. Koja se latinska riječ krije u riječi: *libar*?
8. Koja se latinska riječ krije u riječi: *instrukcije*?
9. Koja se latinska riječ krije u riječi: *ura*?
10. Koja se latinska riječ krije u riječi: *kontinuirano*?

Napomena: imenice se u križaljki nalaze u nominativu, pridjevi u nominativu muškog roda, a glagoli u prvom licu singulara prezenta